

O simpatică statuie a dialecticii

Într-un peisaj cultural strict controlat și greu de pătruns, cum a fost cel de dinainte de 1989, în care o poziție instituțională era aproape indispensabilă pentru a-ți asigura un cadru cât de cât favorabil activității de cercetare, pentru a te apăra de suspiciuni sau pentru a-ți deschide drumul spre elementare facilități (acces la bibliotecă, la un fotocopiator, deținerea unei mașini de scris ș. a.), Z. Ornea a avut o situație particulară : a fost și a rămas toată viața redactor la o editură, cea mai mare parte a timpului la Editura Minerva, căreia i-a fost și director după 1989. Pentru un om atât de dedicat cercetării literare și scrisului, această situație părea numai una tranzitorie, impusă de avaturile unui dosar de cadre mai puțin « limpede » (el a și petrecut câțiva ani, asemenea altor colegi, la munca de jos) ; dar anii au trecut, numărul cărților și reputația sa creșteau tot mai mult, și Zigu era tot acolo, la micul birou de lângă geamul redacției de critică și istorie literară, cu teancul de foi și cu cafeaua în față, cu țigara în mână. Cred că la un moment dat a intervenit (ca și în cazul altora aflați în situații similare) și o anumită blazare, sau poate o mândrie dezamăgită care îi interzicea să mai solicite, târziu, ceea ce ar fi trebuit să i se ofere de mult : ce post de cercetare putea cere el acum, care să-i ofere mai mult decât ceea ce era el, în orice caz, doar prin publicațiile sale ?

Destinul intelectual al lui Z. Ornea, a cărui viață de benedictin al literelor românești se încheie prea devreme în 2001, la doar 71 de ani, seamănă destul de mult cu acela al lui Gherea, celebrul critic și ideolog al socialismului naiv de la sfârșitul secolului al XIX-lea : prin poziția sa proeminentă în domeniul cercetării literare pe care o datoră exclusiv publicațiilor sale și nicidecum unei situații publice, pe care n-a avut-o decât după 1989 – și aceea modestă –, prin interesul pentru aspectul sociologic al literaturii, prin probitatea și generozitatea sa,

prin aspectul și vorba de bătrîn înțelept pe care le-a asumat cu umor încă din tinerețe (o colegă l-a și întrebat, într-un interviu, dacă a fost vreodată copil¹) și, desigur, prin fervoarea cu care urmărea ideile, dublată de dezinteresul pentru aspectul stilistic al scrisului său, atât de important pentru mulți dintre confracții săi. Nu e de mirare că prima cercetare monografică pe care Z. Ornea o dedică unui autor român – după monografiile solide consacrate junimismului, sămănătorismului și poporanismului – este cartea despre viața lui Gherea, apărută în 1982, prima parte a monografiei sale despre viața și opera celui care i-a ținut piept lui Titu Maiorescu într-un moment în care regalitatea acestuia în domeniul cultural – ca să nu vorbim doar de acela al criticii literare – nu fusese contestată încă de nimeni.

Personalitatea lui Gherea l-a interesat pe Z. Ornea cu mult înainte de apariția primului său studiu asupra acestui subiect în volumul de *Studii și cercetări* din 1972. Întâlnirea cu opera lui Gherea încă în anii liceului de la Botoșani – a spus-o el însuși în mai multe locuri – i-a marcat întreaga carieră, și nici faptul că a făcut studii de sociologie nu poate fi separat de acest contact timpuriu cu opera și cu figura sa neobișnuită și atrăgătoare. Z. Ornea a văzut în Gherea, încă de la primele sale studii, o personalitate mult mai interesantă decât dădeau de înțeles reflexele școlare ale polemicii sale cu Maiorescu și, în general, imaginea sa de autodidact strălucit, teoretician exotic al unei viziuni politice și al unei ideologii nelalocul lor într-o țară « emina-mente agricolă ». Pledînd de la început pentru o examinare globală a activității sale diverse – de critic și teoretician literar, de sociolog, de ideolog și activist politic –, Z. Ornea și-a așezat implicit tot atunci și viziunea asupra personalității lui Gherea pe aceleași temeuri. Refuzînd să simplifice o existență care numai simplă nu era, el a dezvăluit în multiplele straturi, nu o dată contradictorii, ale activistului politic, în același timp restaurator prosper dar generos cu prietenii de idei după ce fusese un militant socialist pauper, aproape gorkian – un personaj complex dar coerent, atrăgător prin farmecul dialecticii, prin întinderea culturii și tăria principiilor, și nu mai puțin prin naivitățile sale.

¹ Interviul Irinei Petraș a fost republicat în volumul alcătuit de Geo Șerban, *Zigu Ornea – permanența cărturarului*, Editura Hasefer, București, 2002, p. 148.

În definitiv, în liniile cele mai generale ale cercetării sale, această carte – cu care începe un ciclu de biografii continuat apoi cu viețile lui Maiorescu și Stere – nu făcea decât să accepte și să dezvolte concluzia la care ajunsese Lovinescu în 1940 : « Inițiatorul mișcării de emancipare a criticei din faza generalului și a culturalului și de îndrumare a ei pe calea cercetărilor speciale a fost C. Dobrogeanu-Gherea », autor care – spune el –, în pofida faptului că era un autodidact, lipsit de talent literar și de o cunoaștere intimă a limbii învățate târziu, « a fost, totuși, întemeietorul criticei noastre în accepția modernă a metodei analitice și în punerea unor probleme, indiferent de originea și rezolvarea lor, cu o vigoare polemică ce le-a dat o vioiciune rar găsită după aceea. »¹ Aceste idei despre valoarea și rolul criticii lui Gherea sînt, de fapt, mult mai vechi în scrisul lui Lovinescu. El le enunță încă din 1915 într-o serie de articole din *Flacăra*, unde recunoaște că Gherea a « pus temeliiile criticei literare românești » nu numai prin preluarea torței din mîna lui Maiorescu, ci și prin contracararea acțiunii epigonilor maiorescieni, adică « scoțînd critica literară din viroaga impersonismului nevertebrat și pătimaș »².

Lipsite de consecințe la vremea lor din pricina contextului politic întunecat în care se afundă țara curînd după apariția monografiei lui Lovinescu, cuvintele lui vor fi punctul de plecare al cercetării pe care o face Ornea și, totodată, temeiul principal al resuscitării adevăratei personalități a lui Gherea, după aberantele interpretări ale deceniilor dogmatice, bazate pe un foarte restrîns corpus de texte îngăduite de cenzură, care privează această personalitate atît de adevăratele merite ale criticului literar, cît și de conținutul activității sale social-democrate. Începută cu « viața » criticului – prima parte, care trebuia să pregătească terenul pentru aceea dedicată « operei » –, monografia lui Ornea profită de puținătatea datelor documentare despre Gherea și-i recompune mai degrabă un profil intelectual decît unul pur biografic. Spre deosebire de Aderca, al cărui volum din 1947 îi rezervă biografiei lui Gherea mai puțin de douăzeci de pagini, Z. Ornea nu ocolește dificultățile lipsei de documente, ci le asumă, căutînd pro-

¹ E. Lovinescu – *Titu Maiorescu*, vol. II, Editura Fundației Regale pentru literatură și artă « Carol al II-lea », București, 1940, pp. 280-281.

² Reprodus în *Opere*, vol. VI, ed. Maria Simionescu și Alexandru George, București, 1988, pp. 91 și 93.

filul omului în biografia sa interioară, în mărturiile ale contemporanilor și, mai ales, în propriile sale scrieri. Acest fapt pare să-l avantajeze pe autor, întrucât îi permite să se concentreze înainte de orice asupra aspectelor importante din viața unui intelectual adevărat – cele care explică elaborarea și implicațiile operei sale – și să caute în operă elemente sugestive pentru viața lui, nicidecum invers.

Precedată de cercetări serioase în mișcarea intelectuală românească din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea – legate fie de elaborarea unor studii de natură sociologică, fie de investigarea curentelor ideologice și culturale, precum poporanismul și precedentele sale socialiste, Junimea și rolul lui Titu Maiorescu –, biografia lui Gherea valorifică în mare măsură cunoașterea în detaliu a epocii, a oamenilor și problemelor ei. Această cunoaștere îi permite autorului să emită, cu precauțiile de rigoare, ipoteze plauzibile privind aspecte din activitatea anonimă a militantului socialist, motivații ale unor acțiuni importante rămase fără justificări din cauza lipsei documentelor de epocă, atribuirea unor articole redacționale din publicațiile la care a colaborat etc. Frecventarea intimă a domeniului îi îngăduie de asemenea autorului să se miște liber într-o materie extrem de pretențioasă, cumulând spațiul agitat și sensibil al activității politice propriu-zise, în care Gherea are un rol decisiv, și acela al substanței culturale din care se hrănește aceasta. Pentru a-l explica pe Gherea și succesul său, imediat și durabil, autorul are nevoie de fundalul cultural al unei epoci ce se caracterizează prin dinamism, schimbare, emergența unor forțe care izbesc în publicistica începătoare a militantului și-i asigură simpatia și sprijinul tinerei generații.

De la un punct încolo, adică de pe la mijlocul anilor 1880, această activitate publicistică devine chiar principalul ax al investigației autorului. Discuția se dezvoltă predominant în jurul apariției articolelor sale și a atitudinii prietenilor sau neprietenilor față de acestea, introducându-l pe cititor în substanța vie a unei epoci și a unei lumi puțin cunoscute. E vorba de lumea intelectualilor de origine modestă, rurală adesea, dar și a unor tineri înstăriți, cîștigați de utopiile generoase de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cu orientare socializant-idealistă, o lume încrezătoare în progres și în misiunea ei socială, care a înfăptuit în mare parte România modernă, inclusiv Unirea din 1918. Mulți vor juca un rol important pe scena publică, uneori după ce

O simpatică statuie a dialecticii

abandonează socialismul, și vor lăsa un nume și în literatură. Printre ei se află Iorga, Morțun, Nădejde, Stere, C. Mille, A. Bacalbașa ș. a. Biografia lui Gherea devine astfel nu numai o excelentă introducere în opera lui Gherea, pe care o situează istoric și o explică tematic, ci și o introducere parțială în istoria României moderne.

Se pot discuta astăzi unele accente, unele absențe din cartea lui Z. Ornea, scrisă și publicată în anii unei presiuni ideologice și ai unei cenzuri aproape la fel de dură, dar mult mai rafinată decât aceea din anii '50. La un sfert de secol după ce a fost scrisă, ea rămîne însă un dosar abundent, palpitînd de viață, al uneia dintre cele mai generoase, mai simpatice și mai rodnice figuri de critici români, de intelectuali români, o figură deplin integrată societății și țării în care venise pentru prima dată la douăzeci de ani.

Mircea Anghelescu

2. Din primăvara lui 1888, Gherea s-a dedicat revederii studiilor și articolelor în ideea adunării lor în volum. Le recitea, le modifica, le adăuga – unde era necesar – puncte de sprijin, medita la utilitatea selectării lor în volum, le căuta titluri mai potrivite, renunța la multe pagini, adăuga altele, la care scria, în tăcere, de zor. Și, fără îndoială, se îngrijea de înfățișarea lor stilistică, apelînd – poate – și la alt « specialist » decît la rindeaua grosolană a lui Nădejde. Spre sfîrșitul anului 1889, volumul revăzut era gata pentru tipar. S-a adresat prietenului Vintilă C.A. Rosetti care era proprietarul tipografiei « Romînul ». Aici a apărut în aprilie 1890 volumul I din *Studii critice*. În sumar se aflau două studii inedite, *A. Vlahuță* și *I.L. Caragiale* (care nu reținuse – cum spuneam – decît trei pagini din articolul publicat în *Contemporanul* din 1885). Sumarul volumului I aduce însă cîteva surprize. Că a renunțat la *Ștefan Hudici* (amînat pentru vol. II) e explicabil, după cum de înțeles e și faptul că a procedat la fel cu eseurile despre Turgheniev și Dostoievski, cu *Schițe critice* (eseul despre clasicism și romantism). Mai puțin de înțeles sau de-a dreptul șocantă (dacă nu cunoaștem exact subtextul) e eliminarea din sumar a studiului *Cătră dl. Maiorescu*, adică tocmai luarea de atitudine care inaugurasе polemica cu jurnalismul și, în fapt, noua orientare în critică și estetică. Într-adevăr, de

ce a fost omis din sumar tocmai acest studiu, care a marcat un moment inaugural și devenise, de pe atunci, un punct literar de referință ? Aici rațiunile – extraliterare – au fost de ordinul oportunității.

La 22 martie 1888, după o lungă guvernare de 12 ani, cabinetul I.C. Brătianu cedează puterea. În locul acestuia e instalat, ca un cabinet de tranziție, guvernul junimist avându-l ca premier pe Theodor Rosetti (care deținea și internele), cu P. Carp la externe și Menelas Ghermani la finanțe. În acest guvern T. Maiorescu deținea portofoliul cultelor (și – pînă în iunie – ad-interim la Domenii). Imediat după instalare, guvernul are de înfruntat mișcările țărănești izbucnite încă de la mijlocul lui martie în satele din jurul Bucureștiului și extinse imediat în județele Ialomița și Prahova. Firește, ca de obicei, e utilizată diversiunea antisocialistă. Unii parlamentari liberali (la început guvernul Th. Rosetti a funcționat cu o cameră majoritar liberală ; de-abia în noiembrie 1888, după alegeri, Camera devine conservatoare) interpelează guvernul, cerînd curmarea « agitațiilor » socialiștilor. (Maiorescu a trebuit să răspundă unei astfel de interpelări la Senat, în calitatea sa de ad-interim la Domenii.) Mișcările țărănești au fost reprimate cu ajutorul armatei, dar ecoul diversiunii antisocialiste a continuat să se audă și după aceea. Și această diversiune s-a menținut chiar după instalarea în noiembrie – în urma alegerilor – a noului guvern junimisto-conservator codus tot de Th. Rosetti, în care Maiorescu continua să dețină Cultele. În 15/27 decembrie 1888 Maiorescu îi scria junimistului I.M. Melik, care era inspector școlar pentru județul Iași : « Toți oamenii cu minte din Cameră (acum majoritar conservatoare – *n. n.*) mă îndeamnă la măsuri contra socialiștilor, vreau să fac o declarație energică contra lor în Cameră »¹. Și a făcut-o în discursul rostit la 14 ianuarie 1889. Încă de la instalarea, în martie 1888, a guvernului junimist, socialiștii erau evident îngrijorați, dată fiind situația specială creată de mișcările țărănești și de utilizarea diversiunii cu instigatorii socialiști.

Gherea avea motive de îngrijorare specială. Maiorescu, împotriva căruia se ridicase, în două rînduri, cu două studii care îl supăraseră pe criticul « Junimii », era ad-interim la Domenii, minister de care depindea întreaga administrație C.F.R. În această calitate, putea, printr-o simplă dispoziție, în cazul cel mai fericit, să-i anuleze con-

¹ Volumul de corespondență *Junimea și junimiștii*, Ed. Junimea, 1973, p. 32.

cesiunea restaurantului din gara Ploiești, lăsându-l pe drumuri. Dar putea invoca și legea specială a expulzării (din 1881), în virtutea căreia s-ar fi trezit peste noapte silit să părăsească țara. Că îngrijorarea lui era motivată o dovedește faptul că la câteva săptămîni de la instalarea noului guvern, într-o seară a venit val-vîrtej la Ploiești Anton Bacalbașa, aducînd vestea că în București persoane informate știau că Maiorescu pregătește măsurile necesare expulzării lui Gherea. În aceeași noapte, Gherea și intinții săi s-au consfătuit rapid și au hotărît ca restauratorul să-i ceară o audiență ministrului. Chiar a doua zi Gherea a cerut și a obținut audiența. I-a comunicat ministrului că a auzit că va fi expulzat pentru articolele sale, rugîndu-l că, în cazul adopțării acestei decizii, să-i dea răgaz, opt zile, pentru « încheierea conturilor ». Maiorescu, exemplar în civilitatea comportării, l-a asigurat că o asemenea măsură nu va fi adoptată și că își poate vedea liniștit de treburile sale la restaurantul din gara Ploiești. Cît privește articolele polemice ale lui Gherea, și-a îngăduit să observe că l-a contrariat numai aprecierea din *Cătră dl. Maiorescu* care afirma că *spiritus rector* al Juniniei a procedat avocățeste în pledoariile sale pentru Caragiale și Alecsandri. După această convorbire¹ de o rară, exemplară urbanitate, Gherea – liniștit acum –, a medita îndelung la sumarul volumului său. Nu numai că a eliminat – cum am mai observat – lungul pasaj cu pricina, dar a renunțat, deocamdată cu totul, să includă studiul din 1886 în sumarul volumului I din *Studii critice*. Un singur articol antimaiorescian i s-a părut a fi suficient (*Critica criticii* rebotezat *Asupra criticii*). Aici critica lui Maiorescu nu era înfățișată ca avocățescă, ci judecătorească. Ceea ce era, oricum, altceva. Studiul din 1886 a fost lăsat deci de o parte și inclus, peste un an (dar fără pasajele care îl supăraseră pe Maiorescu), în volumul II din *Studii critice*. Să observăm, în treacăt, nu fără îndreptățită nostalgie, civilitatea senină care guverna acum un secol disputele literare! Intrusiunea procedeelelor administrative – nemaivorbind de altele, pur și simplu contondente – în soluționarea divergențelor din dezbaterile de idei nu era încă tolerată atunci!

Cu această structură a sumarului, volumul I din *Studii critice* a apărut – cum spuneam – în martie 1890. A fost cu adevărat un eveniment literar, mult comentat. Marii scriitori ai timpului (Caragiale, Delavran-

¹ I. Negreanu – *Amintiri*, în *Adevărul literar și artistic* din 25 mai 1930.

cea, Hasdeu, Vlahuță, Coșbuc) l-au întâmpinat cu simpatie, consolidând prietenia ce i-o acordaseră mai de mult criticului (apoi, unii, – ca Hasdeu – sau, pentru o vreme, Vlahuță – i-o vor suspenda). Unii au și salutat volumul, cu aprecieri și comentarii măgulitor de elogioase (Vlahuță în *Revista nouă* a lui Hasdeu, Nicolae Iorga în *Lupta*, Traian Demetrescu în *Reforma*, I.N. Roman în *Drapelul*, Sofia Nădejde în *Contemporanul*). Să cităm, de pildă (pentru că e singurul mai analitic) articolul lui N. Iorga apărut în *Lupta* din 26 martie 1890 : « Volumul publicat acuma, volum care cuprinde bucăți nouă (studiul inteligent și de fineță neobișnuită la noi asupra lui Vlahuță) și revăzute, bucățile din *Contemporanul* sfințește, în adevăr, pe Gherea ca maestrul criticei noastre științifice, și noi, cei ce venim departe tare de dînsul, noi, cari ne vom folosi de munca lui conștiințioasă și serioasă, suntem mîndri de a-i călca pe urme [...] Așa fiind, volumul I al *Studiilor critice*, al mult-talentatului nostru critic, sunt un moment literar și un semn de progres, arătînd că pe zi ce merge critica noastră cîștigă în nepărtinire și seriozitate. Ele deschid un drum nou, inaugurînd critica științifică la noi și afară doar de atmosfera politică ce se răsuflă pe alocurea, ceea ce n-ar trebui să se întîlnească la un critic care n-are sarcina de a critica idealele, ci trebuie să le admită pe toate. Cartea lui Gherea e un juvaier pentru literatura noastră, așa de săracă și fără fără viață »¹. În sfîrșit, Vlahuță în articolul său (« *Studiile critice* » de I. Gherea în *Revista nouă*, nr. 1 din 15 aprilie 1890) aprecia că « dl. I. Gherea este cel dintîi care aduce în literatura noastră critica constructivă, la lumina căreia artistul se deslușește și se arată și lumii și sieși așa cum e ».

Singura apreciere hotărît negativă a venit, firește, din partea *Convorbirilor literare*² unde Gh. Bogdan (încă nedevenit și Duică) a semnat un lung (22 de pagini), stufos și încîlcit comentariu, cu multe citate din Taine și Brandes, Scherer, Schiller, luînd apărarea tipului de

¹ N. Iorga – Ioan Gherea. *Apud* vol. *Pagini de tinerețe*, vol. I, E.P.L., 1968, pp. 232, 236.

² Aceasta, deși înainte de a intra în librării, *Constituționalul*, organul politic junimist, anunța cititorilor că « săptămîna viitoare va apărea vol. I din *Studii critice* de d. Ioan Gherea (Const. Dobrogeanu) » și, după ce descria sumarul, adăuga această călduroasă recomandare apreciativă : « D. Gherea e un scriitor de valoare, credem că facem o plăcere cititorilor dîndu-le această veste » (*Constituționalul*, an I, 9 martie 1890, p. 3).

critică practicat de Maiorescu. Cît privește antiteza Maiorescu-Gherea, aprecierea e rostită răsplat : « Dl. Gherea însă nici nu privește operele de artă din punctul de vedere estetic, ci caută să se domirească asupra înrîuririi lor *sociale, morale*, ori, dacă vrea cineva, fie chiar *etice*. De aceea e lucru întors pe dos ceea ce fac aceia care pun pe Gherea alături cu Maiorescu ; Gherea face studii sociale, care pot fi interesante, iar Maiorescu se pronunță asupra operelor de artă și le judecă în virtutea principiilor estetice care s-au stabilit încetul cu încetul, prin munca continuată a celor mai distinse capete. O critică românească *veche* exista, dar ceea ce unora le place să ia drept critică *nouă*, nici nu e *critică*, ci un fel de *anatomie literară* ». În final admite concesiiv, dar înclinînd tot spre negație : « Scrierile d-lui Gherea au calitatea că nu sunt pornite din motive personale, ci din dorința sinceră de-a lămuri un șir oarecare de chestiuni ; ele sunt deci interesante, ba în unele privințe chiar instructive, ca orișicare lucrare săvîrșită cu destulă obiectivitate. Ele însă nu pot să aibă nici un fel de înrîurire asupra mișcării noastre literare »¹. În sfîrșit, în același an 1890, *Convorbirile* mai trimit o săgeată împotriva lui Gherea, inserată în studiul lui N. Petrașcu despre Eminescu, (o voită, dar neizbutită monografie), în care, referindu-se la studiul *Eminescu*, i se reproșă criticului de la *Contemporanul* înțelegerea deficitară a conceptului de decepționism în literatura română. Dar aceste aprecieri negative nu au putut diminua în importanță statura criticului I. Gherea.

Metodic, Gherea își urma planul său de activitate. Pregătea materia pentru al doilea volum. Înainte de toate s-a gîndit că e necesar să răspundă acelor opinii care îi contestau îndreptățirea punctelor de vedere. A redactat deci două studii care, deși polemice, se păstrează în registrul adecvat al dezbaterii teoretice : *Asupra criticei metafizice și științifice* (replică la recenzia lui Gh. Bogdan-Duică) și *Cauza pesimismului în literatură și viață* – în care, folosindu-se de reproșurile amintite ale lui N. Petrașcu, dezvoltă, de fapt, prin amplificare și aprofundare, mai vechile sale considerații despre decepționism (vezi *Decepționismul în literatura română* din 1887) și pesimism că stări de spirit. Totodată, elaborează două studii despre opera lui Caragiale (« *Făclia de Paște* » și *Criticii noștri* și « *Năpasta* »). Aceste patru studii inedite, împreună

¹ Gh. Bogdan [Duică] – « Studii critice » de I. Gherea, *Convorbiri literare*, 1890, nr. 5, apud vol. *Studii și articole*, Ed. Minerva, 1975, pp. 88-89, 98.

cu cele rămase din zestrea de la *Contemporanul* neincluse în vol. I (*Cătră dl. Maiorescu devenit Personalitatea și morala în artă, Ceva despre clasicism și romantism, Ștefan Hudici, Dostoievski, « Generația nouă » de Turgheniev*) alcătuiesc sumarul celui de al doilea volum din *Studii critice*, apărut în aprilie 1891 la « Socec ». A fost un nou succes care nu făcea decât să consolideze un prestigiu dobândit. Recenziile – mai puține decât la volumul precedent – au păstrat același ton de prețuire și respect.

Încercător în vocația sa (avea și de ce !), și biziundu-se pe succesul volumelor, Gherea s-a gândit să-l propună pe cel de al doilea Academiei pentru o eventuală premieră. A făcut-o după ce s-a consultat și s-a pus de acord cu bunul său prieten I.L. Caragiale. De fapt, au luat decizia de a-și prezenta amândoi volumele lor Academiei, Caragiale înaintînd înaltului for volumele sale *Teatru și Năpasta*. Amândoi au avut parte de același raportor, Hasdeu. Acesta a opinat negativ în amîndouă cazurile. În ședința ordinară a Academiei (*cf.* procesul verbal nr. 23) « se pune la vor propunerea de a se acorda premiul „Eliade Rădulescu“ d-lui Gherea ». Rezultatul votului este : 8 pentru, 16 contra. Dl. Președinte anunță că propunerea s-a respins ». Caragiale obține același verdict, numai că mai aspru (3 voturi favorabile și 20 potrivnice). Împreună s-au prezentat, împreună au căzut. Au rămas senini și netulburați. Prietenia lor, cald camaraderească, afectuoasă pînă la frățietate, s-a consolidat.

În 1892 Gherea criticul a scris puțin sau aproape deloc. Era prea absorbit de activitățile militante, preparatoare pentru înființarea P.S.D.M.R., și apoi nici nu avea unde scrie. *Contemporanul* dispăruse, nou apăruta, în decembrie 1891, *Critica socială* era, asemenea defunctei *Revista socială*, o publicație exclusiv ideologico-științifică. E drept, Gherea a publicat în această revistă patru studii, dintre care numai *Rolul păturei culte în transformările sociale* (în aprilie 1892) ar putea fi reținut ca avînd tangență, dacă nu cu critica literară propriuzisă, măcar cu o preocupare a sa constantă privind rostul intelectualității (deci și al creatorilor de frumos) în viața socială. Celelalte (*Politica externă, Politica internă, Anarhia cugetării*), negreșit importante, cel din urmă chiar foarte important (a fost reprodus, în traducere – cum spuneam – în revista *l'Ère nouvelle*, nr. 2/1893), ies, desigur, din sfera de interes chiar a ideologiei literare. Mai colabora la *Munca* și la

ploieșteana *Democrație socială*. Dar nici acestor publicații nu le-a încredințat, în 1892, articole de critică literară. Dorea o revistă literară, dirijată de el. O va întemeia în 1893.

Deocamdată, chiar de la începutul anului, are de înregistrat replica școlii junimiste. În numărul din martie 1892 al *Convorbirilor literare* (număr jubiliar care aniversa 25 de ani de la apariția revistei) sînt programate două studii antigheriste : vestitul *Asupra personalității și moralității poetului* al lui Maiorescu (integrat în finalul eseului *Contra-zicerii* și inclus astfel în vol. III din noua ediție în trei volume apărute simultan, în același an 1892, la « Socec ») și prima parte din studiul lui Al. Philippide, *Idealuri* (partea a doua va apărea tocmai în august 1893). Așadar, după o așteptare de șase ani, Maiorescu concede să-i răspundă lui Gherea. Această îndelungată așteptare nu a fost fără temei. Maiorescu a crezut că intervenția critică polemică a lui Gherea va rămîne un episod oarecare. S-a înșelat. A constatat că studiile lui Gherea nu numai că avuseră un ecou extraordinar, dar făcuseră efectiv școală, creînd o nouă și ascultată orientare în viața literară. Gherea nu mai era qvasinecunoscutul din 1886, ci o mare personalitate în lumea literară și în cea culturală în genere. Și cum această orientare înnoitoare era manifest antijunimistă, replica i s-a părut imperios necesară.

E curios că după o atît de îndelungată așteptare și după ce studiile lui Gherea (apărute și în două volume atît de favorabil primite) creaseră o mutație de mentalitate în critica și estetica românească. Maiorescu, ridicînd – în sfîrșit – mînușa, își limitează răspunsul la cîteva chestiuni de logică formală și de psihologie. E drept că, plasîndu-se exclusiv pe acest teren, își creează posibilitatea examinării adversarului de sus, din Olimp, procedeu constant al polemistului Maiorescu. Cîteva mostre sînt edificatoare. « Este așa de puțin deprins d-nul Gherea cu operațiile argumentării, încît nu-și poate da seama de raportul extensiunii sau sferei de aplicare a noțiunilor ? » Sau : « Și d. Gherea este așa de inocent în materie (de estetică ? – *n. n.*), încît crede că ideile platonice sînt nemțești și vorbește de plăcerea nemților pentru fraze nebuloase ? » Încheia apoi scurt și superior, trînițîndu-și adversarul în bancă, probabil pentru studiu și clarificare : « ... las-o mai domol unde nu te pricepi ». E adevărat că în acest « mic studiu de strategie literară » (așa a fost subintitulat eseu polemic al lui

Maiorescu), olimpiantul a izbutit, din nou, performanța de a-și trata diminuant adversarul. Strategul greșea însă enorm de astă dată. Gherea nu era nici V.A. Urechia, nici Pantazi Ghica și nici Aron Densușianu. Devenise, în șase ani, simbolul respectat și ascultat al unei direcții în critica și ideologia literară, cu o audiență incontestabilă. Pentru ca răspunsul acesta, de atîta vreme așteptat, să aibă eficiență, se impunea abandonarea vechilor mijloace (din *Beția de cuvinte* și *În lături !*) în favoarea unei discuții de fond. Consecvența de metodă era, în cazul de față, o inabilitate dăunătoare. Așa se face că răspunsul atît de superior distant al lui Maiorescu nu a convins pe nimeni. Citit de toată lumea interesată, *Contraziceri ?* în loc de a-l diminua pe adversar, a avut darul de a-i consolida poziția. Pentru că, ocolind dezbateră de fond, el lăsa cititorului impresia certă că dreptatea e de partea adversarului. Acest punct de vedere i-a fost făcut cunoscut lui Maiorescu, cu toată deferența protocolară, de noua generație de maiorescieni (P.P. Negulescu, M. Dragomirescu, S. Mehedinți și ceilalți), cum a mărturisit în 1937 P.P. Negulescu. Cît privește studiul *Idealuri* al lui Al. Philippide, era atît de confuz și departe de chestiune (limitîndu-se a contesta – dar în ce mod impropriu ! – ideea lui Gherea despre relația dintre *Weltanschauung*-ul creatorului și arta sa), încît nu însemna o fortificare a junimismului. Mult așteptata replică s-a demonstrat a fi – nu e exagerat cuvîntul – un eșec. În timp ce în presă (*Adevărul*, *Munca*, *Democrația socială*, *Lupta*) tinerii aderenți ai lui Gherea (Ibrăileanu, Raicu Ionescu-Rion, Anton Bacalbașa) îi apărau punctele de vedere, Gherea pregătea revista sa în care voia să răspundă și replicilor venite în numărul jubiliar al *Convorbirilor literare*.

Pregătirile au început încă din 1891. O știm, dintr-o scrisoare din 10/22 noiembrie 1891, către un colaborator. (S-a păstrat, dintre multele cîte fuseseră trimise, aceea către Ronetti-Roman). O cităm integral întrucît e deplin lămuritoare pentru planurile lui Gherea : « Stimate prietene. Ții minte, cred, că atunci cînd ai fost la Ploiești ți-am expus planul unei reviste literare și științifice pe care vrei s-o scot. După multă șovăire, am hotărît în sfîrșit aparițiunea revistei. Primul număr va ieși în ianuarie. Vor colabora Caragiale, Vlahtuța, Panu, de la Vrancea, Nădejde, Mille etc. Ar fi de prisos, cred, să-ți spun cît preț pun eu pe prețiosul d[tale] sprijin. Ceea ce mai ales mă înspăimîntă nu e atît nereușita materială cît nereușita morală, mă tem

grozav că nu voi avea materie prezentabilă. Cred că e de prisos să insist asupra însemnătății reușitei unei astfel de reviste împrejurul căreia vor fi grupați cei mai mulți dintre scriitorii noștri și cât de descurajator ar fi nereușita ei. Dar reușita ori nereușita depinde nu atât de mine, cât de acei oameni de talent care ar putea produce și nu produc deloc, poate neavînd unde și pentru cine tipări. De astă dată, d-voastră, oameni de talent, nu veți mai avea această scuză. Te rog de nenumărate ori și împreună cu mine te roagă toți colaboratorii *Lumei nouă* (așa se va numi revista) de a nu ne lipsi de prețiosul dtale concurs. »¹ Dar planurile întîrziiau să devină faptă. La începutul lui ianuarie 1892, adică atunci cînd revista trebuia să fie în faze avansate de tipărire, Gherea îi scria lui N. Iorga, aflat la studii în capitala Franței : « ... Am fost și foarte ocupat și foarte necăjit. Cred că ai auzit că avem de gînd să scoatem o revistă literară și științifică, putem noi oare să contăm pe concursul dtale ? ... Te rog foarte mult să-mi răspunzi în privința colaborării dtale, aștept răspuns cu cea mai mare nerăbdare »². Lucrurile se poticniseră încă de la început și e sigur că dificultatea venea de la colaboratori, mai toți greu de urnit. Și era vorba de nume simandicoase, cu știută încetineală în ale scrisului. Gherea voia să asigure revistei o periodicitate fixă, lunară sau cel mult trimestrială. Dar pentru asta avea nevoie de materie asigurată pe cîteva numere și de promisiuni certe de colaborare. Ceea ce, firește, nu era ușor de realizat, încurcăturile producîndu-se tocmai atunci cînd totul părea limpezit.

¹ Cf. C. Dobrogeanu-Gherea – *Correspondență*, ed. cit., p. 59.

² Vol. cit., p. 32.